

**Задания олимпиады республиканского этапа
по предмету «Якутский язык как государственный»
9 класс. Финал. 2023г.**

I. Понимание устной речи. (макс.балл-10)

- 1. Внимательно прослушайте текст. Затем ответьте на вопросы письменно. Учуутал аахпытын кэннэ ыйытыктарга суругунан эппиэттээн. Суть задания заключается в полном понимании текста и улавливании смысла текста.**

Ыйытыктар. Вопросы.

1. Кыһыҥҥы ойуур тоҕо наадалааҕый?
2. Чыычаахтары хайдах ойуулаан суруйбутуй?
3. Ойуур чыычаахтара тоҕо солоро суоҕуй?
4. Кыһыны тоҕо бэлэмнэнии кэмэ диэбитий?
5. Истибит кэпсээнниттэн ордук тугу сөбүлээтин?

II. Лексико-грамматический тест и тестовые задания.

- 1. Вставьте пропущенную букву. Сөптөөх буукубанан ситэр.**

Саҥа доҕорд**ҕор уру**у доҕор ордук. Кус у*уоҕун кыайан тоһу**ат киһи.
Би*икпин ыйаабыт сирим.

- 2. Исправьте слова с ошибками. Сыһа тыллары көннөрөн уһул.**

Мин аны куобах солун батыһабн. Куобах хана сытарын булохпун баҕрабын.

- 3. Подчеркните главные члены предложения. Туһааны уонна кэпсиирэни аннынан тарт.** Уйбаан Сабардаахап үрэххэ тийэн кэллэ. Суруйааччылар сойуустарыгар эбэнки ырыаһыта ыалдьыттаабыта.

- 4. Укажите правильно части речи. Саҥа чаастары таба ый.**

- А) Ырыаһыт----- 1) Туохтуур (глагол)
Б) Ыллаата-----2) Сыһыат (наречие)
В) Ыгыччы-----3) Аат тыл (имя сущ.)
Г) Биһиги-----4) Дьөһүөл (послелог)
Д) Кытта-----5) Солбуйар аат (местоимение)

- 5. Поставьте существительное в форму единственного и множественного числа. Аат тылы биир уонна элбэх ахсаанҥа уларыт.** Дьокуускай куоракка саҥа таас дьиэ дьэндэйбит. Кубалар,тулуктар халыҥ үөрүнэн көтөллөр.

- 6. Образуйте имя числительное. Ахсаан ааты үөскэт.** 88, 113, 1333, 301, 2000.

7. **Образуйте антонимы. Онтуоньуму үөскэт.** Манган, таһырдыа, кыысчаан, мөлтөх, сайын.
8. **Образуйте синонимы. Синиэньими үөскэт.** Кистээ, дьон, кытыл, үрүмэччи, өрөгөй.
9. **Образуйте имя существительное. Аат тылы үөскэт.** Анаа, кэрэхсээ, экирэт, суруй, үөрэн.
10. **Переведите. Тылбаастаа.** Жаркий, зимовать, немного, писатель, шуметь.

III. Понимание письменной речи . (макс.балл-10)

1. **Прочитайте текст. Ответьте на вопросы письменно. Тиэкиһи көрөн олон соруудабы толор.**

Мин оскуолаба киирэр сылбар аҕам ыт оҕотун аҕалбыта. Кинини Суолдьут диэн ааттаабыппыт. Аҕабын кытта булка сылдыһар буолбута. Тиини, кырынааһы, солондону, кубабы бултууллара. Суолдьут сүүһүгэр ураанныктаах, мойбордоох, түөрт атаба элэмэс хара түүлээх этэ. Мин оскуолабыттан кэлиэхпэр диэри окко сытан кэтэхэрэ. Кини миигин мэлдьи дьиэм иннинээҕи толоонно көрсөрө. Түөспүттэн тирэнэрэ, эккэлиирэ. Кыһын бултуу барбыт аҕабын кэтэхэрэ. Суолдьуттааҕар күндү, чугас доборум миэхэ суох. Суолдьут кыһынны кылгас күн кылбайа кириэбиттэн таһырдыаттан арахпат. Ол бириэмэҕэ кинини тугунан да манньалаан дьиэҕэ киллэрбэккин.

Задания (сорудахтар):

1. Тиэкистэн биир уустаах чилиэннэрдээх биир этиини уһул. Аннынан тарт.
2. Падеж (түһүк) ыйытытыгар хоруйдуур биэс аат тылы уһул. Падежтарый ый.
3. Биэс солбуйар ааты уһул.
4. Ыты ойуулуур кэрчиги уһул.
5. Бэриллибит этиини чилиэнинэн ырыт. Аннынан тарт. *Суолдьуту кытта тиини, кырынааһы, солондону, кубабы бултууллара.*

IV. Письменная речь. (макс.балл-10)

1. **Переведите текст на якутский язык. Тиэкиһи тылбаастаа.**

Однажды, когда на небе не было ни облачка, не дул ветер и солнце было ярче, мужик с бабой вышли из урасы. Они обратились с просьбой Богу. Бог услышал их просьбу и предоставил им самим выбрать для себя помощника и верного друга. Сперва Бог показал насекомых и мышей, сказав, что они очень плодovиты и

прожорливы. Мужик с бабой не взяли их. Потом Бог показал им зверей, сказав, что они плодovиты, но они хищники. Мужик с бабой отказались от лис, песцов и волков. В третий раз Бог подвел к ним оленя и говорит: «Олень один раз в год дает олененка питается ягелем. Может он будет вашим помощником и верным другом». Мужик с бабой обрадовались и выбрали оленя. Олень - единственный верный друг и помощник эвенка.

V. Составление текста. Составьте текст. Сахалы тизкистэ онор.

Текст составляется на якутском языке. Составьте небольшой текст на якутском языке.

В тексте должно быть не менее 7 предложений.

1. Прочитать внимательно. Объяснить своими словами смысл пословицы на якутском языке. *Өс хоһоонун аах. Кылгастык бэйэҥ тылгынан ис хоһоонун быһаар. Санаабын суруй.*
2. *Көмүһү сиртэн булаллар, билиини кинигэттэн ылаллар.*

**Ответы к заданиям республиканского этапа олимпиады 2023гг.
по предмету «Якутский язык как государственный» 9класс. Финал**

I. Понимание устной речи. (макс.балл-10)

ТЕКСТ ДЛЯ ЧТЕНИЯ

Кыһынҕы ойуур

Көтөр-сүүрэр барыта ойууру таптыыр, ойуурга олохсуйар. Отон өлгөмө, тэллэй дэлэйэ, сибэкки кэрэтэ барыта ойуурга үүнэр. Ону барытын биһиги сайыны эрэ кытта ситимнээн өйдүүбүт дии. Оттон кыһын? Биһиги кыһын айылҕа сынньананр, утуйар, өлөр дии саныбыт. Ол сыһа. Олох сылааһа кыһын да сойбот. Кыһын саас буоларын, сайын кэлэрин бэлэмниир. Кыһынҕы ойуур кыылларга, көтөрдөргө барыларыгар олус наадалаах, кыһынҕы ойуур — халын хахха, күүстээх көмүскэл, сылаас дьиэ-уот.

Кыһынҕы тыаҕа чыычаах арааһа элбэх да буолар эбит! Догдоруйбут кылгас кутуруктаах, өрүөстээх төбөлөөх сонумсах чыычаахтар туора-маары көтөллөр, чубугураһытынан эргийэ көппөхтүүлэр.

Бадараан чыычааһыттан уратыта барыта манна кыстыыр эбит. Ойуур чыычаахтара сололоро суох – ойуурга ырыа ыллыыллар, күлэллэр-салаллар, ас көрдөөн от-мас быһын кэрийэллэр. Оо, үтүөкэн майгылаах, үлэһит, сайаҕас барахсаттар! Үлэни кытта көрү холбоон сылдыар көрүдүйөс көтөрдөр.

Кыһын диэн айылҕа өлөр-умсар кэмэ буолбатах, саргылаах саас кэлэр кэскилин бэлэмниир, күүс-уох түмүнэр кэмэ диибин эбээт мин ол иһин!(Амма Анчыгыһа.).

Эппиэтэ. Хас биирдии сөптөөх эппиэт иһин 2 баал. Бу сородахха барыта 10 баал бэриллэр.

1. Кыһынҕы ойуур кыылларга, көтөрдөргө барыларыгар олус наадалаах, кыһынҕы ойуур — халын хахха, күүстээх көмүскэл, сылаас дьиэ-уот.
2. Догдоруйбут кылгас кутуруктаах, өрүөстээх төбөлөөх сонумсах чыычаахтар туора-маары көтөллөр, чубугураһытынан эргийэ көппөхтүүлэр.
3. Ойуур чыычаахтара сололоро суох – ойуурга ырыа ыллыыллар, күлэллэр-салаллар, ас көрдөөн от-мас быһын кэрийэллэр.
4. Кыһын саас буоларын, сайын кэлэрин бэлэмниир. Кыһын диэн айылҕа өлөр-умсар кэмэ буолбатах, саргылаах саас кэлэр кэскилин бэлэмниир, күүс-уох түмүнэр кэмэ диибин эбээт мин ол иһин!(Амма Анчыгыһа.).
5. Кыһынҕы ойуур туһунан олус интэриэһинэйдик суруллубут. Чыычаахтар туһунан автор наһаа үчүгэйдик суруйбутун олус сөбүлээтим.

II. Лексико-грамматический тест и тестовые задания.

1. **Вставьте пропущенную букву. Сөптөөх буукубанан ситэр.** Сага доборд**бор уру**у добор ордук. Кус у*уоѳун кыайан тоһу**ат киһи. Би*икпин ыйаабыт сириим.

Эппиэтэ. Сага добордообор урукку добор ордук. Кус унуоѳун кыайан тоһуппат киһи. Биһикпин ыйаабыт сириим.

2. **Исправьте слова с ошибками. Сыһа тыллары көннөрөн уһул.** Мин аны куобах солун батыһабн. Куобах хана сытарын булохпун баѳрабын.

Эппиэтэ. Мин аны куобах суолун батыһабын. Куобах ханна сытарын булуохпун баѳарабын.

3. **Подчеркните главные члены предложения. Туһааны уонна кэпсиирэни аннынан тарт.** Уйбаан Сабардаахап үрэххэ тийэн кэллэ. Суруйааччылар сойуустарыгар эбэнки ырыаһыта ыалдьыттаабыта.

Эппиэтэ. Уйбаан Сабардаахап үрэххэ тийэн кэллэ. Суруйааччылар сойуустарыгар эбэнки ырыаһыта ыалдьыттаабыта.

4. **Укажите правильно части речи. Сага чаастары таба ый.**

- a. А) Ырыаһыт----- 1) Туохтуур (глагол)
- b. Б) Ыллаата-----2) Сыһыат (наречие)
- c. В) Ыгыччы-----3) Аат тыл (имя суц.)
- d. Г) Биһиги-----4) Дьөһүөл (послелог)
- e. Д) Кытта-----5) Солбуйар аат (местоимение)

Эппиэтэ. А-3, Б-1, В-2, Г-5, Д-4

5. **Поставьте существительное в форму единственного и множественного числа. Аат тылы биир уонна элбэх ахсаанга уларыт.** Дьокуускай куоракка сага таас дьизэ дьэндэйбит. Кубалар, туллукутар халыг үөрүнэн көтөллөр.

Эппиэтэ. Дьокуускай куоракка сага таас **дьиэлэр дьэндэйбиттэр.**

Куба, туллуку халыг үөрүнэн **көтөр.**

6. **Образуйте имя числительное. Ахсаан ааты үөскэт.** 88, 113, 1333, 301, 2000.

Эппиэтэ. 88-аҕыс уон аҕыс, 113-сүүс уон үс, 1333-тыһыынча үс сүүс үс, 301-үс сүүс биир, 2000-икки тыһыынча.

7. **Образуйте антонимы. Онтуоньуму үөскэт.** Маһан, таһырдыа, кыысчаан, мөлтөх, сайын.

Эппиэтэ. Манган-хара, таһырдыа-иһирдыэ, кыысчаан-уолчаан, мөлтөх-күүстээх, сайын-кыһын.

8. **Образуйте синонимы. Синиэньими үөскэт.** Кистээ, дьон, кытыл, үрүмэччи, өрөгөй.

Эппиэтэ. Кистээ-саһыар, дьон-норуот, кытыл-биэрэк, үрүмэччи-лыах, өрөгөй-кыайыы.

9. **Образуйте имя существительное. Аат тылы үөскэт.** Анаа, кэрэхсээ, экирэт, суруй, үөрэн.

Эппиэтэ. Анаа-анабыл, кэрэхсээ-кэрэхсэбил, экирэтэ-экирэтии, суруй-суруйааччы, үөрэн-үөрэнээччи.

10. **Переведите. Тылбаастаа.** Жаркий, зимовать, немного, писатель, шуметь.

Эппиэтэ. Жаркий-куйаас, зимовать-кыстаа, немного-кыратык, писатель-суруйааччы, шуметь-тыаһаа.

III. Понимание письменной речи . (макс.балл-10)

1. **Прочитайте текст. Ответьте на вопросы письменно. Тиэкиһи көрөн олорон соруудабы толор.**

Мин оскуолаҕа киирэр сылбар аҕам ыт оҕотун аҕалбыта. Кинини Суолдьут диэн ааттаабыппыт. Аҕабын кытта булка сылдыһар буолбута. Суолдьуту кытта тиини, кырынааһы, солондону, куобаҕы бултууллара. Суолдьут сүүһүгэр ураанныктаах, мойбордоох, түөрт атаҕа элэмэс хара түүлээх этэ. Мин оскуолабыттан кэлиэхпэр диэри окко сытан кэтэхэрэ. Кини миигин мэлдьи дьиэм иннинээҕи толоонно көрсөрө. Түөспүттэн тирэнэрэ, эккэлиирэ. Кыһын бултуу барбыт аҕабын кэтэхэрэ. Суолдьуттааҕар күндү, чугас доҕорум миэхэ суох. Суолдьут кыһынны кылгас күн кылбайа киириэҕиттэн таһырдыаттан арахпат. Ол бириэмэҕэ кинини тугунан да манньалаан дьиэҕэ киллэрбэккин.

Эппиэтэ.

1. Тиини, кырынааһы, солондону, куобаҕы бултууллара. Түөспүттэн тирэнэрэ, эккэлиирэ.
2. Ыт оҕотун-туохтуу, түөспүттэн-таһаарыы, тугунан да-туттуу, Суолдьут-төрүт, миэхэ-сыһыарыы.
3. Мин, кинини, кини, миигин, миэхэ.
4. Суолдьут сүүһүгэр ураанныктаах, мойбордоох, түөрт атаҕа элэмэс хара түүлээх этэ.
5. Бэриллибит этиини чилиэнинэн ырыт. Аннынан тарт. Суолдьуту кытта тиини, кырынааһы, солондону, куобаҕы бултууллара.

IV. Письменная речь. (10 баллов). Перевод текста.

Эппиэтэ.

Арай биирдэ биир да былы суох күн ып-ыраас халлаан турбуг, тыал да тыаһа иһиллибэт, күн сып-сырдык уоттарынан сардангалы тыкпыт. Оҕонньордооь эмээхсин ураһаларыттан тахсан ити дыккити көстүүнү көрбүттэр. Уонна танараттан көрдөспүттэр. Кинилэр көрдөһүүлэрин Танара истибит уона бэйэлэригэр көмөлөһөөччү, үтүө доҕору талан ылалларыгар сүбэлээбит. Бастаан, Танара кинилэргэ үөннэри, кутуйахтары көрдөрбүт уонна эппит: «Кинилэр наһаа элбэх төрүүхтээхтэр, наһаа аһастар, сир анныгар олороллор». Оҕонньордоох эмээхсин кинилэри талбатахтар. Иккиһин Танара кинилэргэ кыыллары, адырҕалары көрдөрбүт уонна эппит: “Кинилэр эмиэ оҕолоноллор уонна сизэмэхтэр”. Оҕонньордоох эмээхсин адырҕалартан куттанан талбатахтар. Үсүһүн, Айыы Танара кинилэргэ табаны аҕалбыт уонна эппит : «Таба сылга биирдэ тугуттуур, тугута биир,биирдэ эмэ икки буолар. Лабыктанан аһылыктанар. Баҕар, табаны сөбүлээн доҕор уонна көлө гынаайаккытый?»-диэбит. Дьон тааны көрөн олус сөбүлээбиттэр. Таба хотугу киһиэхэ дьиннээх доҕор, көмөлөһөөччү. Таба –дьол-соргу, баай-дуол.

VI. Составление текста. Составьте текст. Сахалы тыэкистэ онор.

Текст составляется на якутском языке. Составьте небольшой текст на якутском языке. В тексте должно быть не менее 7 предложений.

1. Прочитать внимательно. Объяснить своими словами смысл пословицы на якутском языке. Өс хоһоонун аах. Кылгастык бэйэн тылгынан ис хоһоонун быһаар. Санааҕын суруй.
2. *Көмүһү сиртэн булаллар, билиини кинигэттэн ылаллар.*

Критерии оценивания текста

- Текст составлен полностью. Предложения оформленные, словарный запас богатый. Использует изобразительные средства. Употребляет якутские слова без ошибок. Правильно подает основное содержание картины. 10-9б.
- Текст составлен. Предложения оформленные, но с небольшими ошибками. Есть орфографические и пунктуационные ошибки- 8-7б.
- Текст составлен не полностью. Составил несколько предложений с ошибками. Есть много орфографических и пунктуационных ошибок- 6-5б.
- Текст не составлен.-0б.